

مبحث ششم – کشاورزی

نشانه‌های وضعیت مطلوب

- افزایش ضریب خوداتکایی در نهاده‌ها و محصولات غذایی راهبردی و کالاهای اساسی کشاورزی؛
- افزایش سهم بخش کشاورزی در تراز تجاری کشور؛
- افزایش میزان بهره‌وری و پایداری منابع پایه تولید کشاورزی؛
- ارتقای نقش مراتع و کاهش وابستگی به بخش زراعت در تأمین علوفه موردنیاز دام کشور؛
- کاهش سهم واردات در تأمین نیازهای غذایی دام؛
- ارتقای ارزش افزوده و تکمیل زنجیره ارزش در بخش کشاورزی؛
- کاهش نسبت قیمت محصول برای مصرف‌کننده نهایی به قیمت فروش محصول در واحد تولید؛
- افزایش سطح و نفوذ دانش و فناوری در بخش کشاورزی؛
- بهبود توأم شاخص‌های امنیت و سلامت غذایی؛
- افزایش اشتغال در بخش کشاورزی.

چرخش‌های تحول آفرین

- از تمرکز بر توسعه محصولات کشاورزی به تمرکز بر توسعه صنعت و مدیریت بازار کشاورزی؛
- از اکتفا به تأمین غذا به تأکید بر امنیت غذایی پایدار؛
- از اتخاذ سیاست‌های قیمتی و تجاری به افزایش رقابت، رفع عدم تقارن‌های اطلاعاتی بخش کشاورزی و حمایت‌های مستقیم از مصرف‌کننده نهایی؛
- از تعیین آب‌بها مبتنی بر سطح زیر کشت به تعیین آب‌بها مبتنی بر میزان مصرف.

چالش ۱: محدودیت منابع آب در دسترس برای کشاورزی

عامل ۱: بهره‌برداری ناکارآمد و نامتناسب با ظرفیت زیست‌محیطی از منابع آبی کشور
راهبرد ۱: توسعه و تنوع‌بخشی به روش‌های تولید غذا مبتنی بر منابع آب قابل دسترس و تبدیل
اراضی کشاورزی بدون آب به مراتع بهره‌ور در مناطق کم آب^۱

اهم اقدامات:

۱. استفاده از فناوری‌های نوین، نظیر فناوری هسته‌ای، نانو فناوری و زیست فناوری، جهت
پایدارسازی تولید و توسعه کشاورزی حفاظتی در طرح کشت دیم (میان‌مدت - وزارت جهاد

(۱) ر ک: مبحث «محیط زیست و آب» در سند تحول.

کشاورزی، سازمان انرژی اتمی، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات).

۲. تسهیل فرایندهای مجوزدهی و ارتقای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در طرح‌های تأمین منابع پروتئین مشتمل بر دام، طیور، آبزیان، گیاهان و ریزاندام‌ها (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی).
۳. حمایت از توسعه صنعت و تکمیل زنجیره ارزش دام‌های بیابان‌زی و کشت و تولید گیاهان نامتعارف علوفه‌ای و صنعتی خشکی‌پسند و شورپسند در مناطق بیابانی بدون آبیاری یا بهره‌برداری از منابع آب نامتعارف (بلندمدت - وزارت جهاد کشاورزی).

راهبرد ۲: افزایش بهره‌وری آب در بخش کشاورزی

اهم اقدامات:

۱. اصلاح الگوی کشت متناسب با شرایط اقلیمی و میزان آب قابل برنامه‌ریزی کشاورزی^۱ (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری).
۲. استفاده از منابع ژنتیکی بهره‌ور و سازگار، اصلاح نژاد و فناوری‌های صیانتی در اراضی کشاورزی آبی و کشت گیاهان راهبردی کم‌آب‌بر (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، سازمان انرژی اتمی).
۳. توسعه فناوری‌های ارتقای بهره‌وری آب با ایجاد انگیزه از طریق واقعی‌سازی قیمت آب و برق مصرفی^۲ در تولیدات کشاورزی هم‌زمان با حمایت‌های لازم، از قبیل ارائه تسهیلات متناسب (میان‌مدت - وزارت نیرو، وزارت جهاد کشاورزی، سازمان انرژی اتمی).
۴. توسعه به‌کارگیری روش‌های متنوع آبخیزداری و آبخوان‌داری متناسب با ظرفیت‌های بومی هر منطقه و اقلیم^۳ (بلندمدت - وزارت نیرو، وزارت جهاد کشاورزی).
۵. توانمندسازی تشکل‌ها و نظامات بهره‌برداری از نهاده‌های آبی با توسعه اقدامات نرم‌افزاری و ترویجی (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، وزارت نیرو).

عامل ۲: از هم‌گسیختگی و فقدان مسؤولیت‌پذیری در حکمرانی آب^۴

۱) ر ک: مبحث «محیط زیست و آب» در سند تحول.

۲) ر ک: مباحث «انرژی» و «محیط زیست و آب» در سند تحول.

۳) ر ک: مبحث «محیط زیست و آب» در سند تحول.

۴) ر ک: مبحث «محیط زیست و آب» در سند تحول.

چالش ۲: هدررفت ظرفیت پایدار خاک و کوچک شدن و پراکندگی

سطوح کشاورزی

عامل ۱: نقض اصول فنی و مهندسی کشاورزی در بهره‌برداری
راهبرد ۱: توسعه بهره‌برداری صیانتی از خاک در بخش کشاورزی
اهم اقدامات:

۱. مدیریت خاک‌ورزی و الگوی بهره‌برداری از اراضی به‌منظور مهار و کاهش مؤثر نرخ فرسایش بادی و آبی و حفاظت از اجزای حاصلخیزی خاک (بلندمدت - وزارت جهاد کشاورزی).
۲. توسعه پوشش گیاهی با شناسایی و معرفی گونه‌های مقاوم به شرایط محیطی و سازگار با محیط زیست طبیعی منطقه و عدم استفاده از گونه‌های مهاجم برای کاشت گیاهان دائمی در اراضی پُرشیب و کانون‌های ریزگرد با تأکید بر توسعه زنجیره‌های ارزش محصولات کشاورزی از طریق ایجاد سازوکارهای لازم به‌منظور واگذاری حق بهره‌برداری اقتصادی از اراضی به توسعه‌گران صاحب فناوری و دارای صلاحیت مالی و فنی با اولویت مردم بومی با حفظ مالکیت دولت و منطبق با اصول صیانت از منابع طبیعی (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، سازمان حفاظت محیط زیست).
۳. ایجاد بازار خدمات دانش‌بنیان بخش کشاورزی با تمرکز بر بهره‌برداری حفاظتی از خاک (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی).
۴. تهیه اطلاعات جامع مدیریت و بهره‌وری کشاورزی و ارائه آن به شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات مشاوره فنی کشاورزی (کوتاه‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی).

عامل ۲: جاذبه اقتصادی در تغییر کاربری اراضی کشاورزی
راهبرد ۱: مدیریت تعارضات در تغییر کاربری اراضی کشاورزی
اهم اقدامات:

۱. ایجاد سامانه جامع اطلاعات مکان‌محور پویا در بخش کشاورزی به‌صورت عمومی و برخط مشتمل بر اطلاعات جغرافیایی، رخ‌نمای خاک، پوشش گیاهی، نوع کاربری، قابلیت و تناسب اراضی کشاورزی و بازار محصولات تولیدی با پیگیری و همکاری با قوه قضائیه در حدنگاری اراضی (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، وزارت کشور، وزارت راه و شهرسازی، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، وزارت نیرو، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، وزارت دادگستری).
۲. هوشمندسازی و انتشار برخط فرایند تعیین کاربری و اخذ مجوز تغییر کاربری اراضی از مراجع ذی‌صلاح (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، وزارت کشور).

۳. همکاری با قوه قضائیه برای صدور سند تک‌برگی برای کلیه اراضی کشاورزی^۱ (کوتاه‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، وزارت دادگستری).
۴. ایجاد جذابیت برای یکپارچه‌سازی مدیریت اراضی کشاورزی از طریق فراهم‌نمودن امکان ایجاد شخصیت حقوقی برای بهره‌بردار حقیقی بخش کشاورزی با پیشنهاد قوانین لازم (بلندمدت - وزارت جهاد کشاورزی، معاونت حقوقی ریاست جمهوری).
۵. رفع تعارضات بهره‌برداران و وزارت جهاد کشاورزی جهت حفاظت، توسعه و ارتقای بهره‌وری از جنگل و اراضی مشجر با پیشنهاد قوانین لازم (بلندمدت - وزارت جهاد کشاورزی، معاونت حقوقی ریاست جمهوری).
۶. رسیدگی فوری و دقیق به گزارش‌های مردمی ارسالی به درگاه گزارش‌دهی مردمی در خصوص تغییر کاربری غیرقانونی زمین‌های کشاورزی (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، دفتر بازرسی ویژه ریاست جمهوری).

چالش ۳: بهره‌وری نامناسب نژادی از نهاده‌های تولید

عامل ۱: توسعه نژادهای داخلی و وارداتی ناسازگار با شاخص‌های زیست‌بوم کشور

راهبرد ۱: انطباق ظرفیت نژادی با نهاده‌های داخلی تولید

اهم اقدامات:

۱. تدوین و اجرای نقشه پویای نیازمندی‌های نژادی منطبق با شاخص‌های زیست‌بوم کشور، از طریق داده‌پردازی و تعیین سناریوهای تغییر اقلیم و الگوی انتظاری اثرگذاری آن‌ها و شبیه‌سازی تأثیر سناریوها بر ظرفیت تولیدی نژادهای کشور و انتخاب نژاد سازگار (کوتاه‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت راه و شهرسازی).
۲. تکمیل زنجیره تأمین نیازمندی‌های نژادی بر پایه ظرفیت درون‌زای نهاده‌های تولید (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی).
۳. افزایش تنوع نژادی سازگار از طریق شناسایی و به‌نژادی گیاهان، دام، طیور، آبزیان و موجودات قابل بهره‌برداری، نظیر بندپایان و گیاهان پست، با تأکید بر بهره‌برداری از ظرفیت نژادهای بومی در برنامه‌های اصلاح نژاد، بهره‌برداری از ظرفیت نژادهای وارداتی سازگار و استفاده مؤثر از ظرفیت نژادهای وحشی دارای ظرفیت اهلیت در زنجیره تأمین کشاورزی (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری).

راهبرد ۲: کاهش هزینه‌های بازآرایی نژادی در زیست‌بوم کشور

اهم اقدامات:

۱. افزایش تمایل بهره‌برداران به عاملیت در بازآرایی نژادی از طریق ارائه مشوق‌هایی، نظیر پوشش بیمه‌ای و اولویت‌دهی در تخصیص تسهیلات برای بهره‌برداران پیشرو (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، وزارت امور اقتصادی و دارایی، بانک مرکزی).
۲. افزایش تدریجی هزینه استقرار سیستم‌های ناسازگار نژادی از طریق اخذ تدابیری نظیر دریافت تعرفه گمرکی بر نهاده‌های وارداتی تولید، هماهنگ با استقرار زنجیره تأمین درون‌زای نیازمندی‌های نژادی (بلندمدت - وزارت جهاد کشاورزی، وزارت امور اقتصادی و دارایی).

راهبرد ۳: بهره‌برداری از ظرفیت علمی و دانشی مراکز دانشگاهی و مشارکت مردمی در توسعه

نژادهای سازگار با زیست‌بوم کشور

اهم اقدامات:

۱. ایجاد و تسهیل فعالیت قطب‌های علمی دانشگاهی برای ارزیابی، تعیین مشخصات، اصلاح و توسعه نژادی (کوتاه‌مدت - وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت جهاد کشاورزی، سازمان حفاظت محیط زیست).
۲. تسهیل‌گری و ایجاد انگیزه برای ورود مؤثر شرکت‌های دانش‌بنیان در توسعه نژادی سازگار با زیست‌بوم کشور (میان‌مدت - معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، وزارت جهاد کشاورزی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، سازمان حفاظت محیط زیست).
۳. الگوسازی بهره‌برداران پیشروی نژادی از طریق تولید برنامه‌های رسانه‌ای برای معرفی و تقدیر از بهره‌برداران برتر، ایجاد نمایشگاه‌های نژادی منطقه‌ای با محوریت این بهره‌برداران و طراحی و ایجاد ساز کارهای اقتصادی لازم برای ترغیب آن‌ها به آموزش و ترویج مؤثر و عملیاتی به سایر بهره‌برداران (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی).
۴. استقرار کارآمد و توسعه حفاظت از مالکیت معنوی اشخاص و گروه‌های فعال در توسعه نژادی سازگار (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، وزارت دادگستری، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری).

عامل ۲: فرسایش نژادهای بومی کشور

راهبرد ۱: حفاظت از تنوع نژادی کشور

اهم اقدامات:

۱. رصد مستمر تغییرات ظرفیت نژادی کشور و ایجاد پایگاه‌های اطلاع‌رسانی و ارائه دسترسی‌های طبقه‌بندی شده به بهره‌برداران و ذی‌نفعان (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، سازمان حفاظت محیط زیست، سازمان برنامه و بودجه).

۲. احصای گلوگاه‌های فرسایش نژادی از طریق تعیین عوامل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی اثرگذار بر تغییر الگوی نژادی و رفع موانع توسعه نژادی سازگار با زیست‌بوم کشور (بلندمدت - وزارت جهاد کشاورزی، سازمان حفاظت محیط زیست، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، وزارت راه و شهرسازی، وزارت کشور).

راهبرد ۲: حمایت و تسهیل مشارکت مردم در فعالیت‌های بازدارنده فرسایش نژادهای بومی کشور

اهم اقدامات:

۱. تمهید سازوکارهای تشویق مردم به مشارکت در حفاظت از نژادهای بومی و در حال انقراض (کوتاه‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، سازمان حفاظت محیط زیست).
۲. تمهید الگوهای کسب‌وکار اقتصادی بر فعالیت‌های حفاظت از نژادهای بومی و در حال انقراض (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، سازمان حفاظت محیط زیست).

چالش ۴: کاهش روند سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی

عامل ۱: وضع سیاست‌های ارزی، تجاری و حمایتی نامناسب و سرکوب قیمتی به بهانه حمایت از مصرف‌کننده^۱

عامل ۲: جاذبه بالای فعالیت‌های رقیب تولیدات بخش کشاورزی راهبرد ۱: افزایش تمرکز مالیاتی بر فعالیت‌های اقتصادی بخش غیررسمی^۲

عامل ۳: تداوم شکست بازارهای بخش کشاورزی راهبرد ۱: حذف مداخلات ناکارآمد دولتی در برخی بازارهای بخش کشاورزی
اهم اقدامات:

۱. جمع‌بندی، شفاف‌سازی و برخط کردن تمامی مراحل صدور مجوز و حذف مراحل غیرضرور در فرایند صدور مجوزها و حذف امضاهای طلایی (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، وزارت امور اقتصادی و دارایی، دفتر بازرسی ویژه ریاست جمهوری).
۲. رقابتی کردن تجارت نهاده‌ها و محصولات بخش کشاورزی با استفاده از ظرفیت بورس کالا و ابزارهای سیاستی مناسب، نظیر سهمیه تعرفه‌ای (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، وزارت صنعت، معدن و تجارت، وزارت امور اقتصادی و دارایی، مرکز ملی رقابت).

(۱) ر ک: مباحث «محیط کسب‌وکار»، «ارز و تجارت خارجی»، «ساخت داخل» و «فقر و تأمین اجتماعی» در سند تحول.

(۲) ر ک: مبحث «مالیات» در سند تحول.

راهبرد ۲: توسعه بازارهای مالی و بیمه‌ای بخش کشاورزی

اهم اقدامات:

۱. راه‌اندازی بازارهای متنوع بیمه ریسک و مخاطره مسؤولیت برای شرکت‌های خدمات فنی مهندسی بخش کشاورزی با ارائه تسهیل‌گری‌ها و خدمات حمایتی مکمل (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، وزارت امور اقتصادی و دارایی).
۲. توسعه ابزارهای مالی جدید مختص بخش کشاورزی در بازار سرمایه و بورس کالا، جهت تقویت و گسترش کسب‌وکارهای کشاورزی، نظیر کشاورزی قراردادی (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت صنعت، معدن و تجارت).
۳. توسعه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی از طریق ارتقای عملکرد صندوق‌های حمایت از توسعه بخش کشاورزی با مشارکت بخش خصوصی و بهره‌مندی از ظرفیت ماده ۱۲ قانون تشکیل وزارت جهاد کشاورزی (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری).

راهبرد ۳: توسعه نظام نوآوری و مالکیت فکری بخش کشاورزی

اهم اقدامات:

۱. گسترش زنجیره ارزش محصولات کشاورزی، بویژه توسعه محصولات در زنجیره‌هایی با ارزش اقتصادی بالا و مبتنی بر بازسازی برای خدمات دانش‌بنیان، با انجام تدابیری نظیر استفاده از فناوری‌های جدید، از جمله فناوری هسته‌ای (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، سازمان انرژی اتمی، وزارت نفت، وزارت صنعت، معدن و تجارت).
۲. پوشش ریسک استفاده از فناوری‌های پیشرفته در مزارع نمونه برای کشاورزان (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی).
۳. ایجاد بازار خدمات بیمه فناوری و نوآوری (میان‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، وزارت امور اقتصادی و دارایی، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری).
۴. حمایت از ایجاد و توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان و شتاب‌دهنده‌های بخش کشاورزی (کوتاه‌مدت - معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، وزارت جهاد کشاورزی).
۵. شفاف‌سازی و تسهیل ثبت و گواهی فناوری‌ها و محصولات جدید کشاورزی (کوتاه‌مدت - وزارت جهاد کشاورزی، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری).
۶. بازطراحی سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی برای ایفای کارکردهای مدیریت خلق، انتقال، توسعه و انتشار فناوری و نوآوری (میان‌مدت - سازمان اداری و استخدامی، وزارت جهاد کشاورزی، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری).